

İslami-Muhafazakar Milliyetçiliğin Millet Tasarımı: AKP Döneminde Kürt Politikası

Cenk Saraçoğlu

Öz

Bu makale AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi)'nin Kürt sorununa yönelik temel politikasının ve stratejilerinin ayrıksı yönlerini bu partinin Türkiye sağının ideolojik haritası içerisindeki yerini tartışarak ortaya çıkarmaya ve açıklamaya çalışacak. AKP'nin Türkiye sağı içerisindeki özgül konumu büyük ölçüde iktidara geldiğinden beri taşıyıcılığını yaptığı toplumsal hegemonya projesinin gerekleri ve sınırları tarafından belirlenmiştir. Partinin benimsediği Kürt politikası da hem bu hegemonya projesinin temel özelliklerini hem de bu projeye uyumlu ideolojik konumlanışın izlerini büyük ölçüde taşımaktadır. Buna göre AKP Türkiye sağının geleneksel beslenme kanalları olan İslami muhafazakârlık ve milliyetçiliğin temel öğelerini içerisinde barındırmakla birlikte benimsediği milliyetçiliğin sembolik/söylemsel unsurları üzerinde İslamcı-muhafazakârlığın belirleyiciliği bu partiyi Türkiye'nin ideolojik haritasında belirli bir konuma yerleştirir. Bu ideolojik konumlanış partinin nasıl olup da bir yandan öncesindeki sağ partilerden farklı olarak Kürtlerin varlığını tanımaya yönelik eğilimler içerisine girerken diğer yandan "tek devlet, tek millet ve tek bayrak" şiarında kendisini en uç şekilde gösteren bir milliyetçi söylemi benimseyebildiğini açıklar. Makale bu tanıma politikalarının ve milliyetçiliğin bir arada bulunmasının partinin kısa vadeli siyasi hesaplarından doğan bir sapma veya çelişki değil onun ideolojik konumlanışının ve ülke çapında tesis etmeye çalıştığı hegemonya projesinin uyumlu bir parçası olduğunu savunmaktadır.

Anahtar kelimeler: İslami muhafazakarlık, hegemonya stratejisi, AKP muhafazakarlığı, AKP İslamcılığı, Kürt sorunu ve AKP

Abstract

The Image of "Nation" Under Islamic Conservatist Nationalism:

The Kurdish Policy of the AKP Rule in Turkey

This article aims to investigate the ruling AKP's (Justice and Development Party) strategies vis a vis the Kurdish question in Turkey through an attempt to clarify this party's position within the ideological universe of Turkish right. A comprehensive understanding of the AKP's specific ideological position and its place within the tradition of Turkish right requires an examination of the nature of the hegemonic project that this party attempts to represent and exercise. In this respect, the article will try to expose the ways in which the AKP's Kurdish policy throughout the 2000s has been mediated by the requirements and limits of this hegemonic project and its concomitant ideological strategies. The AKP's ideological orientation has been largely shaped by an idiosyncratic combination of Islamic conservatism and nationalism, in which the symbolic and discursive content of the latter has been predominantly shaped by the main premises of the former. Such a distinctive formulation of nationalism accounts for how, under the AKP rule, the tendency to recognize the presence of Kurdish identity in Turkey could be coupled with a hardcore nationalistic position epitomized by the vintage motto "one state, one nation and one flag". The main argument is that the coexistence of the AKP's tendency to "recognize" the presence of the Kurds in Turkey and its nationalist discourses/practices is not simply a contradiction stemming from the party's short-term political electoral prospects but an essential and compatible component of its longstanding hegemonic project and political/ideological orientation.

Keywords: Islamic conservatism, hegemonic strategy, AKP conservatism, AKP Islamism, Kurdish question and AKP

Giriş

2002’de yapılan genel seçimlerde tek başına iktidara geldikten sonraki 10 yıllık uzun bir dönem içerisinde AKP’nin bugüne kadar sergilediği iktidar pratikleri onun nasıl bir parti olduğunu ve nasıl bir misyon üstlendiğini anlamlandırmaya yetecek bir birikime ulaştı. Her ne kadar Türkiye’deki iktidar mücadelelerinin seyrine bağlı olarak AKP kimi gündemlerde bazı eğilimlerini olgunlaştırmaktan uzak kaldıysa da bugün AKP usulü bir yönetme mantığından veya hegemonya stratejisinden bahsetmek mümkündür. Bu “yönetme mantığı” ve “hegemonya stratejisi”¹ toplumsalın çeşitli alanlarına rengini verirken partinin Kürt meselesine yönelik politikalarını da büyük ölçüde belirlemiştir. Bugün “AKP usulü bir hegemonya stratejisi” gibi bir olgunun cisimleşmiş olması, aynı zamanda bizim “AKP’nin Kürt politikası” gibi bir toplumsal ve siyasal bir gerçeklikten bahsetmemizi de mümkün kılmaktadır. Bu belirleme genel olarak AKP’nin iktidar anlayışının ve özel olarak da onun Kürt politikasının tamamıyla “kendine mahsus” ve Türkiye’deki siyasi gelenekten, onun miras bıraktığı ideolojik referanslardan bağımsız olduğu anlamına gelmemektedir. Tersine hem siyasi iktidar pratikleri hem de kullandığı söylemler açısından bakıldığında AKP Türkiye’deki sağ siyasi geleneğin pek çok düşünsel ve sembolik ögesini kendi bünyesinde birleştirmiş bir partidir. Öte yandan, Türkiye’nin çok özel bir döneminde iktidara gelmiş bir parti olarak AKP’nin Türkiye’deki bu sağ ideolojik alan veya gelenek *içinde* özgül bir konumu temsil ettiğini, kendisinden önceki herhangi bir sağ siyasi hareketin basit bir uzantısı olmadığını da teslim etmek gerekir. Türkiye’deki sağ ideolojik alan içerisindeki bu özgül konumu “AKP’nin Kürt politikası”na da yansıdığından bu partinin iktidar olduğu dönem içerisinde Kürt sorununda sergilediği çeşitli pratikleri belirli bir sağ zihniyet yapısı ile ilişkilendirerek bütünlüklü bir şekilde ele almak ve böylelikle de bu pratiklerin arkasındaki mantığın şifrelerini çözmek mümkündür. Böyle bir bakış açısı AKP’nin bu 10 yıllık iktidarı süresince Kürt sorununa dair geliştirdiği ve birbirleriyle çelişkili gibi gözükken söylemleri ve pratikleri kısa vadedi hesaplara dayalı konjonktürel tepkiler olarak açıklamanın ötesine geçerek bunları belirli bir toplum vizyonunun, bütünlüklü bir ideolojik konumlanışın ve buna eşlik eden kapsamlı bir stratejinin uyumlu parçaları olarak görmemize imkân sağlayabilir.

Bu doğrultuda bu yazının amacı AKP’nin siyasi-ideolojik konumlanışı ile onun Kürt politikası arasındaki ilişkiye dair bir çözümleme sunmak ve bu sayede de hem AKP’nin kimliğini hem de Kürt meselesinin AKP iktidarında aldığı yeni biçimi daha iyi anlayabileceğimiz bir çerçeve oluşturmaktır. Burada AKP’nin bahsettiğimiz sağ ideolojik alan içerisindeki özgül konumunu sadece fikri bir konumlanış olarak değil, parti iktidara geldiğinden beri yapılandırılmaya çalışılan toplumsal hegemonya projesinin yapıcı ideolojik öğelerinden biri olarak ele alacağım. Bu minvalde AKP’nin Kürt politikası ile onun özgül sağ karakteri arasındaki bağlantıyı bu hegemonya projesi bağlamında kurmaya çalışacağım.

1 Hegemonya projesi kavramının AKP bağlamında bir değerlendirmesi için bkz. (Doğan, 2010)

AKP ve Yeni Hegemonya Arayışı

AKP'nin sağ konumlanışının tanımlayıcı öğelerini ve bu öğelerin onun Kürt politikasına nasıl yansıdığını anlamak için üstlendiği hegemonya projesinin kuruluş sürecine değinmemiz gerekiyor. AKP 2002 yılında iktidara gelmeden hemen önceki dönemde Türkiye tarihinin en büyük “yönetememe krizlerinden” biri yaşıyordu. 2001 yılında yaşanan ağır ekonomik kriz sadece 20 senedir sürdürülen neoliberal iktisadi yönelimin bir kez daha tıkanmasından ibaret kalmıyor aynı zamanda başta bu yönelimin o dönemki temsilcileri olan DSP, MHP ve ANAP'tan müteşekkil siyasi iktidar olmak üzere bir bütün olarak ana akım siyasetin toplumsal meşruiyetini yitirmesi anlamına geliyordu (Özkazanç, 2002: 208). Buna ek olarak 1980'lerin ortalarından itibaren ulus-devlet iktidarına ve onun Kemalist ideolojisine karşı bir muhalefet yatağı haline gelmiş Kürt hareketi ve Siyasal İslam ise kriz dinamikleri olarak varlıklarını sürdürüyordu. 1990'lar boyunca uygulanan militarist politikalar ve 1999'da Abdullah Öcalan'ın yakalanması her ne kadar Kürt siyasi aktörlerini bir süre eylemsizliğe yöneltmişse de Kürtlerin sistemden yabancılaşması sürecinin varlığını sürdürmesi yeniden etkinleştirilebilecek bir dinamiğin varlığına işaret ediyordu. Keza 28 Şubat sürecinde büyük bir darbe almış İslamcı hareket her ne kadar siyasi iktidar talebini bir süre ertelemiş olsa da toplumsal alandaki karşı-hegemonik potansiyelini koruyordu.

Tam da bu dönemde Milli Görüş Hareketi'nin temsilcisi Fazilet Partisi'nden “yenilikçi” olmak iddiasıyla ayrılan bir grup Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğinde Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kurdu. Aslında bu yenilikçi oluşum 28 Şubat sürecinde Siyasal İslam'ın ağır bir yenilgi yaşamasının ardından kendisini yavaş yavaş Refah Partisi içerisinde göstermeye başlamıştı. Erbakan'ın kontrolündeki Milli Görüş Hareketi'ni ve Refah Partisi'ni “arkaik” ve gerçekçilikten uzak bulan bu “yenilikçi” ekip sermayeyle, sistemin temel kurumlarıyla ve ABD gibi güç odaklarıyla ve IMF programlarıyla daha uyumlu Müslüman bir partinin arayışı içerisindeydi. Özellikle 2001 krizinin neoliberal projeyi ve bu projenin üstlenicisi siyasi aktörleri büyük bir çöküntüye uğrattığı ortamda bu arayış siyasal alandaki büyük boşluğu doldurmaya, düzenin meşruiyet krizini gidermeye ve neoliberal projeye yeni bir can suyu vermeye müsait bir aktör olarak AKP altında partileşti (Bayırbağ, 2008: 6).

Milli Görüş deneyiminden devraldığı militan örgütlenme pratiğini, belediye-cilikten gelen sosyal ağlar üzerinde hakimiyet kurma becerisini ve Recep Tayyip Erdoğan'ın İstanbul Belediye Başkanı olduğu dönemde biriktirdiği “karizmayı” bu boşluğu süratli bir şekilde doldurmak üzere seferber eden parti 15 ay sonra yapılan 2002 seçimlerinde beklendiğinden büyük bir oy oranıyla (%34) tek başına iktidara gelmeyi başardı. AKP'nin bundan sonraki 10 yıllık mesaisi neoliberalizmi yaşadığı tıkanıklıktan çıkaracak, sermayenin çeşitli kesimleri arasındaki uyumu ve bütünlüğü sağlayacak ve geçmişten devraldığı muhalefet dinamiklerini kendi bünyesinde

soğuracak bir hegemonya projesini bina etmekle geçecekti.² AKP'nin genel Türkiye vizyonu ve onu Türkiye sağ içerisinde özgül bir konuma yerleştirecek ideolojik referans çerçevesi bu hegemonya projesinin inşası sürecinde şekillendi. Bu açıdan AKP'nin Kürt politikasının arkasındaki sağ ideolojik referansları anlayabilmemiz için öncelikle bu hegemonya projesinin hangi temeller üzerine bina edildiğini incelememiz gerekiyor.

AKP'nin 2001'deki yönetememe krizine bir yanıt olarak doğduğu düşünüldüğünde bu partinin iktidara geldikten sonra yeniden tesis etmeye çalıştığı hegemonyanın başarısı kriz dinamiklerini bertaraf edebilmesine endeksliydi. Bu bakımdan AKP iktidarının peşinden sürüklemeye ya da "rızasını" almaya çalıştığı kesimler arasında neoliberal iktisadi politikaların mağduru haline gelmiş geniş emekçi nüfus, esnaf kesiminin ve küçük ölçekli sermaye sahiplerinin krizden yara almış kesimleri (Atasoy, 2009), 28 Şubat sürecinde geçici olarak getirilse de hâlâ muhalefet potansiyelini koruyan cemaatler ve siyasal İslamcılar ve artık zor politikalarının sistemden daha da yabancılaştırdığı Kürtler yer alıyordu. AKP bir yandan bu kesimlerin "temsilcisi" olmaya soyunurken diğer yandan neoliberal projeyi sürdürülebilir kılmak gibi zor bir görevle karşı karşıyaydı.

Öte yandan partinin krizden çıkmayı sağlayacak dönüşümün siyasi aktörü olarak kendisini kurabilmesi için öncelikle hem ülkedeki egemen sınıflar hem de uluslar arası alandaki hakim güçler nezdinde "meşru" bir siyasi aktör olarak tanınması icap ediyordu. Zira AKP'nin içinden çıktığı Milli Görüş Hareketi yukarıda bahsettiğimiz "hegemonya krizinin" müsebbiplerinden biri olarak görülüyor, bu da hegemonyanın yeniden inşası sürecini AKP'nin ne kadar taşıyabileceği konusunda şüpheler doğuruyordu. Bu yaygın şüphe iktidarının ilk yıllarında AKP kadrolarını, kurdukları partinin krizin bir "semptomu" olmaktan ziyade ondan gerekli dersleri çıkarmış, yani bir nevi "kemale ermiş" yeni bir siyasi akım olduğu konusunda, hem sermaye kesimlerini hem de uluslararası aktörleri ikna etmeye yönelik yoğun bir "halkla ilişkiler" kampanyası yürütmeye zorladı (Uzgel, 2009: 18). AKP'nin ideologlarından biri olarak bilinen Yalçın Akdoğan'ın partinin ideolojik hattını çizmeye çalıştığı kitabında da bizzat değindiği bu meşruiyet çalışması aynı zamanda devlet içerisindeki yerleşik kurumların da onayını kazanmayı hedeflemekteydi.

AK Parti'nin siyasal sistem içinde tutunabilmesinin güçlü bir meşruiyet temeline sahip olmasıyla mümkün olduğu gerçeği, bu meşruiyetin arayışıyla otorite ilişkisini gündeme getirmektedir... Bu noktada AK Parti, meşruiyetini her seçimde perçinlemektedir. Ancak Türk siyaset tarihinde meşruiyet otorite ilişkisinin çok boyutlu bir anlam taşıması, yerleşik devlet teamülleri ve kurumsal yapı içinde tutunabilmek gibi de bir durum ortaya çıkarmaktadır. AK Parti'nin siyasal sistem içinde tutunamayarak meşruiyet krizi yaşayan Milli Görüş Partilerine kıyasla meşruiyet sıkıntısı yaşayıp yaşamayacağı önemli bir konuyu gündeme

2 Bu sürecin böyle bir çerçeve içinde son derece kapsamlı bir analizi için bkz. (Doğan 2010) ve (Yıldırım, 2009).

getirmektedir. AK Parti bir yandan anayasal/yasal çerçeveye bağlılığı ve seçimlerde elde ettiği siyasal destek, diğer yandan ise kurumsal yapı ve devlet geleneği ile barışık bir siyasal hareket olma noktasında gösterdiği çabayla bu meşruiyeti canlı tutmaya çalışan bir parti görünümündedir (Akdoğan, 2004: 13).

Bu meşruiyet kampanyasının ana eksenini partinin AB ile bütünleşme hedefini hiçbir çekince olmaksızın kabul etmekle kalmayıp bunu toplum vizyonunun merkezine yerleştirilmesi oluşturdu. AB projesini bir nevi partinin anayasası olarak sunmak bir yandan Batı ile ilişkiler konusunda en iyi ihtimalle “şüpheli” olagelmış Milli Görüş hareketinden (Yavuz, 2003: 248-9) esaslı bir kopuş yaşandığını sergiliyor diğer yandan da partinin ancak sınırları AB tarafından belirlenmiş bir çerçevede hareket edebileceğinin garantisini veriyordu. Bununla birlikte AB müktesebatının öngördüğü “demokratikleşme” sürecinin aynı zamanda seçilmiş sivil otoritenin bürokrasi ve asker karşısında bağımsızlaşmasını öngören bir yeniden yapılanma hamlesini içerdiği düşünüldüğünde; AB projesinin aynı zamanda AKP’nin bu hegemonyanın kuruluş sürecinde daha rahat hareket edeceği bir zemine kavuşmasını sağladığı söylenebilir. Zira devlet içerisinde halen varlığını sürdürmekte olan ordu ve bürokrasi, her ne kadar neoliberal projenin özüne herhangi bir itirazları olmasa da, neoliberal dönemde siyasi istikrarı sağlayacağı düşünülen özellikle haklar ve özgürlüklere ilişkin bazı reformlar karşısında direnme eğilimi gösteriyorlardı (Uzgel, 2009: 24). Bu kesimlerin siyasi etkisini sınırlayacak AB projesi ve demokratikleşme gündemi sadece AKP’ye sermaye kesimleri arasında meşruiyet kazandırması açısından değil aynı zamanda partinin kendi iktidarını güçlendiren hamleleri yapabileceği bir hareket alanı sağlaması açısından da önemliydi. İleride daha ayrıntılı değineceğimiz AKP’nin Kürt meselesinde “demokratikleşme” ve “insan hakları” söylemiyle inisiyatif kazanmaya çalışması da AB sürecinin partiye sağladığı bu hareket alanı içerisinde mümkün oluyordu (Çınar, 2006: 70). Bununla birlikte 28 Şubat sürecinde Siyasal İslam’ın öne çıkardığı ve muhafazakâr nüfusun Kemalizm ve devletle olan gerilimli ilişkisinin sembolü haline gelmiş türban meselesi ve diğer dinsel/siyasal talepler AB projesinin “haklar ve özgürlükler” terminolojisi üzerinden dillendirilebiliyordu. Kısacası AB projesini birincil hedef olarak benimsemek AKP’nin bir yandan radikallikten arınmış, kapitalizme ve modern dünyayla barışık bir siyasi parti izlenimini vermesini sağlıyor diğer yandan partinin Kemalizmin kurum ve pratiklerini sorgularken ve daha sonra da tasfiye ederken dayanacağı evrensel bir liberal referans çerçevesine sahip olmasını sağlıyordu. Bu referans çerçevesinin aynı zamanda aralarındaki varsayılan “kültürel” farklılıklar ne olursa olsun Kemalizm’in sürdürülemezliği ve neoliberal birikimin vazgeçilemezliği noktasında aynı çizgiye düşmüş MÜSİAD ve TÜSİAD’ın vizyonuna da karşılık geldiği³ ve AKP, devlet ve bir bütün olarak sermaye arasında genel bir uyum sağladığı da açıktır.

3 TÜSİAD bu konudaki pozisyonunu Mayıs 2001’de kamuoyuna açıkladığı “Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri ve AB Kopenhag Siyasal Kriterleri” isimli raporla belirginleştirmişti.

Her ne kadar AB süreciyle öne çıkan demokratikleşme ve insan hakları söylemi AKP'nin hem içeride hem de dışarıdaki egemen güçler karşısında meşruiyetini sağlamakta hayati bir rol üstlendiyse de salt bu "liberal haklar" çerçevesiyle sınırlı bir söylemin hegemonyanın asıl hedefi olan geniş halk kesimlerinin rızasını üretmek için yeterli olmayacağı aşıkardı. Zira 1980'li yıllardan beri sürdürülen neoliberal politikalar ve birbiri ardına gelen ekonomik krizler neticesinde derinleşen yoksulluğun ve işsizliğin etkisi altındaki geniş halk kesimlerinin siyasi yapıya karşı güvensizliği liberal haklar söyleminin gideremeyeceği ölçüde şiddetliydi. Bu durumda AKP hükümetinin bu geniş halk kesimlerinin karşısına hem gündelik yaşamdaki beklentilerine karşılık verecek kimi politikalarla hem de onları siyasi iktidara/devlete yeniden ve daha kalıcı şekilde bağlayacak kuşatıcı bir ideolojiyle çıkması gerekiyordu. İşte AKP'nin Türkiye sağının ideolojik haritasındaki özgül konumu onun bu geniş halk kesimlerinin rızasını almaya yönelik olarak geliştirdiği söylem ve pratikler içerisinde ortaya çıktı. Bu noktada hem AKP'nin hegemonya projesinin inceliklerini anlamak hem de onun Türkiye sağındaki özgül konumunu belirleyebilmek için önce kısaca bu dönemde uygulanan popülist ekonomik politikalara, bunun ardından da AKP'nin geniş halk kesimleriyle bağlantı kurarken başvurduğu ideolojik referans çerçevesine değinmeye çalışacağım. AKP'nin Türkiye sağı içerisindeki özgül konumunun ve bu konuma bağlı Kürt politikasının oluşumunda özellikle bu ideolojik çerçeve çok önemli olduğundan bu konu daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacak.

AKP ve Sağ Popülizm: Minnet, Millet ve İman

AKP 2002'de beklenmedik derecede yüksek bir oy oranıyla tek başına iktidara geldiğinde bunu sadece ülkede "merkez partilerinin" çöküşüne bağlı geçici bir popülarite olarak yorumlamanın belki de o dönem için bir karşılığı vardı. Fakat bu partinin daha sonra katıldığı bütün genel seçimlerden daha yüksek oy oranlarıyla çıkıp zaferle ayrılması artık böyle bir açıklamayı yetersiz ve hatta hükümsüz kılıyor. AKP'nin halkın önemli bir kesiminin koşullarını kötüleştirmeye devam eden neoliberal ekonomik politikalara iman derecesinde bağlı kalmayı sürdürdüğü halde arkasına aldığı "seçmen" desteğinin artması gerçekten de incelikli bir şekilde değerlendirilmeyi hak ediyor (Kurt, 2009: 8). Bazı seçim araştırmalarının gösterdiği gibi hem 2002 hem de 2007 seçimlerinde partinin seçmen tabanı daha çok neoliberal projenin en fazla mağdur ettiği köylülerden, küçük esnaftan ve kent yoksullarından oluşuyor (Hale ve Özbudun, 2010: 36-8). AKP, ilk başta yakaladığı popülariteyi iktidarda kaldığı 10 yıllık dönem içerisinde daha sağlam temellere dayanan bir ideolojik bağlanmaya dönüştürmüş durumda. Bu başarının arkasında bir yanda bu dönemde uygulanan popülist ekonomik politikalar⁴ varsa diğer yanda da bu parti-

4 Neoliberal popülizm kavramı daha çok 1990'larda Arjantin'deki Carlos Menem, Brezilya'daki Fernando Collor de Mello ve Peru'daki Alberto Fujimori liderliğindeki hükümetlerinin bir yandan neoliberal ekonomik uygulamalara sıkıca bağlı kalırken diğer yandan yoksulluğun kimi görünümünü hafifletmeyi içeren politikaları benimsemelerine göndermede

nin Türkiye sağıının kimi sembol ve söylemlerini yeni bir sentezle dolaşıma sokması ve bunun üzerinden bir kitle bağı örmesi yatıyor.

AKP neoliberal birikim rejiminin çizdiği çerçevenin dışına çıkmak bir yana bu rejimin gerektirdiği özelleştirme, esnek ve güvencesiz çalışma, finansallaşma ve ticari serbestleşme gibi politikaları hayata geçirmekte kendisinden önceki partilerden daha cüretli bir profil sergilemiştir (Yıldırım, 2009: 67; Doğan, 2010: 86). Fakat AKP'yi 1980'den beri neoliberal ortodoksiye sıkıca bağlı diğer sistem partilerinden ayıran en önemli şey bu partinin bizzat kendi devam ettirdiği politikalarla yoksullaşmış kesimlerin kısa vadeli yaşamsal beklentilerine cevap verecek bazı "hizmet" ve "hayırseverlik" politikalarını devreye sokmasıdır (Keyman, 2010: 316). Pek çoğu yoksulluk ve işsizlik gibi genel toplumsal sorunların yapısal sebeplerine dokunmaktan ziyade bu problemlerin kimi semptomlarını hafifletmeye yarayan bu politikalar esasında bir yönüyle de bu "yapısallığı" yeniden üretir. Aşağıdaki tespit hem bu yardım politikalarından çeşitli örnekler içermesi hem de bunların neoliberal birikim stratejisini devam ettirmedeki rolünü sergilemesi açısından önemli.

...neoliberalizm bir yandan ücretsiz dağıtılan ders kitabıdır; diğer yandan bu kitapların her yıl milyonlarca bastırılması sonucunda, piyasaya aktarılan kamu kaynağı, sermaye birikimine sağlanan katkı, özetle piyasalaştırma...neoliberal popülizm bir yanda yoksul halkın gözünde AKP'nin en fazla beğendiği politikası olarak "sağlık hizmetleri" biçiminde karşımıza çıkar, diğer yandan özel sağlık kuruluşlarına ve ilaç tekellerine yapılan aktarmalar nedeniyle sağlık harcamalarında muazzam artışta belirir. Neoliberal popülizm, bir yandan düşük gelirli kesimlerin uygun taksitlerle bir ev sahibi olma hülyasının gerçekleşmesi; diğer yandan kent merkezinde kalmış ve değerlenmiş gecekonduların toplu konut ve kentsel dönüşüm projeleri çerçevesinde kentsel sermaye birikiminin ve rantın hizmetine açılmasıdır... (Yıldırım, 2009: 81-2)

Tüm bu devletin yönlendirdiği "yardım" politikaları dışında AKP döneminde etkinliklerini artıran yerel yönetimlerin ve çoğunlukla dini dernek ve vakıfların "hayırseverlik" faaliyetlerinin de neoliberal dönemde yoksulların rızasının üretiminde önemli bir role sahip olduğunu vurgulamak gerekir (Bayırbağ, 2008; Bedirhanoglu, 2009: 51).

İktidarın neoliberal karakterini korumasına engel teşkil etmeyen bu "fark" AKP'nin kitlelerle kurduğu hegemonik bağı anlamak açısından mutlaka göz önüne alınmalıdır. Zira daha önceki dönemde bu düzeyde seferber edilmemiş bu "hizmetler" AKP'nin kendinden önceki neoliberal partilerden farklı olduğu sanrısının yaratılmasında, halkın neoliberal politikalara olan tepkisinin AKP öncesindeki partilere yönlendirilmesinde ve özellikle kent yoksulu kitleler ile AKP arasında minnete dayalı bir ilişkinin kurulmasında hayati bir öneme sahiptir. Bu ilişki genel

bulunacak şekilde kullanılmıştır. Bu kavramın Keynesçi veya kalkınmacı dönemdeki "klasik popülizm" siyasaları ile karşılaştırmalı bir değerlendirmesi için bkz. (Demmers vd., 2001: 11). Kavramın Türkiye bağlamındaki bir tartışması için bkz. (Yıldırım, 2009).

başkan Recep Tayyip Erdoğan'ın ve parti kadrolarının muhafazakâr yaşayış biçimlerinin kimi sembolik göstergelerini sergileyerek halkın ortalama kültürel değerleri ile kurduğu yakınlık dolayısıyla daha da perçinlenir. AKP ve kadroları toplumun geniş kesimlerinin bugün yaşadığı sorun ve mağduriyetlerin yükünü “halka yabancı”, elitist ve çıkarıcı/materyalist addettikleri politikacılara (özellikle CHP'ye), bürokratlara ve zaman zaman da TÜSİAD nezdinde kentli burjuvaziye havale eder (White, 2007: 210). AKP ise, bu söyleme göre, halkın değerlerine yakın ve böylelikle de onun ihtiyaçlarının ne olduğunu anlamaya nail olmuş kadrosu sayesinde “hizmet” politikaları üreten, yoksullara elini uzatan bir parti olarak sunulur. Bu açıdan denilebilir ki AKP uygulayıcısı olduğu neoliberal politikalarla sadece mevcut sermaye birikim rejimini devam ettirmekle kalmaz aynı zamanda kendi dışarısına yönlendirilmiş ve sürekli partiyi besleyen bir kitle rahatsızlığını ve öfkeyi de diri tutar. Bu açıdan öfke ve asabiyet çoğunlukla iddia edildiği gibi sadece parti kadrolarının bir kişilik özelliği değil parti ile halk arasında kurulan bağın önemli bir unsurudur.

AKP'nin kitlelerin ortalama kültürel değerlerine temas ederek onlarla bağ kurma stratejisi kendisini sadece neoliberal popülist politikalarını hayata geçirdiği süreçler içerisinde gizil bir şekilde sergilemez. Parti, “hizmetler” üzerinden kazanmaya çalıştığı “rızaı” propaganda çalışmalarında kullandığı söylemler, semboller ve diğer bazı siyasi eylem ve pratikleriyle kalıcı ve kuşatıcı bir ideolojik bağlılığa dönüştürmeye çalışır. Hegemonyayı daha sağlam temeller üzerine kurmaya yönelik tüm bu söylemsel stratejiler bize AKP'nin Türkiye sağının ideolojik koordinatları içerisinde nereye yerleştirilebileceği noktasında önemli ipuçları sunar. Bu ideolojik konumlanış aynı zamanda AKP'nin Kürt siyasetini hangi parametreler üzerinden oluşturmaya çalıştığını anlamak açısından da bu yazının konusu için kritik bir öneme sahiptir.

AKP'nin ideolojik konumlanışı konusunda bugüne kadar yapılan analizlerin bir kısmı partinin programına ve kendi siyasal metinlerine odaklanarak onun kendisine yönelik yaptığı tanımı esas kabul etmektedir.⁵ Bu metinlerin partinin bazı özellikleri hakkında kimi ipuçları sağladığını söylemek mümkün olsa da onun geniş halk kesimleriyle hangi semboller ve değerler üzerinden bir bağ oluşturmaya çalıştığını anlamak ve AKP'nin Türkiye sağındaki gerçek konumunu belirlemek konusunda hem yetersiz hem de yanıltıcı olacağı açıktır (Çiğdem, 2009: 134). Bu tür parti-içi metinlerden biri olarak Recep Tayyip Erdoğan'ın danışmanı Yalçın Akdoğan'ın yazdığı *Ak Parti ve Muhafazakar Demokrasi* isimli kitap AKP'nin söylem ve pratikleri üzerinden onun ideolojisini anlamlandırmaya yönelik bir çalışma olmaktan ziyade kuruluşunun ilk yıllarında partiye yöneltilen “gizli İslamcı” suçlamalarını savuşturmaya yönelik bir çabanın eseri gibi gözükmektedir. Bu kitabı bakıldığında AKP “devrimci değil tedrici değişimden yana”, “uzlaşık kültü-

5 Bu tür çalışmalardan biri olarak bkz. (Hale ve Özbudun, 2010: 20-30).

rünü temel alan”, “evrensel normlara dayalı hukuki meşruiyeti önemseyen”, “sınırlandırılmış bir siyasal iktidardan yana”, “kültürel farklılıklara saygılı”, “toplum mühendisliğini reddeden” ve “idealizm ve realizm arasında bir denge” kurmaya çalışan muhafazakâr demokrat bir parti olarak tanımlanıyor (2004: 15-17). Böyle bir tanımlama AKP’nin bazı soyut ve evrensel prensipleri harmanlamak suretiyle özgün bir ideolojik konumlanışa sahip olduğu izlenimini verir ve partinin Türkiye sağının ve içinden çıktığı İslamcı Milli Görüş Hareketi’nin bir takım tarihsel ideolojik referanslarıyla bezenmiş olduğu gerçeğini görmemize imkân sağlamaz. Bu bakımdan AKP’nin Türkiye sağı içerisindeki konumuna partinin kendisi için biçtiği ideolojik tanımlama üzerinden değil topluma seslenirken ve onunla bağ kurarken kullandığı semboller ve söylemler üzerinden ulaşılabilir.

Bu çerçeveden bakıldığında AKP’nin, en genel itibarıyla, Tanıl Bora’nın (1998) Türkiye sağının üç hali olarak tanımladığı milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslamcılığın özgül bir bileşimi üzerinden topluma seslendiği ve hegemonyasını inşa etmeye çalıştığı söylenebilir. Bu bileşim basitçe AKP’nin bu üç alandan kendisine söylemler ve semboller seçerek pragmatik bir şekilde yeri geldiğinde birini veya ötekini öne çıkardığı ya da bir “hâlden” ötekine geçtiği anlamına gelmemektedir.⁶ Partinin ve onun liderliğinin dünya görüşünde ve pratiklerinde milliyetçilik, İslamcılık ve muhafazakârlık birbirlerinin içeriklerini karşılıklı olarak etkileyen uyumlu bir bütünlük teşkil eder. AKP’yi Türkiye sağının ideolojik haritasında özgül bir konuma yerleştiren şey ve diğer sağ partilerden ayıran şey bu üç “hâlden” İslamcılığın ve muhafazakârlığın Türkiye’deki ideolojik referanslarının partinin milliyetçiliğini hem söylemsel hem de sembolik açıdan belirleme gücüne sahip olması ve ona özgül bir içerik kazandırmasıdır. Bu bakımdan AKP söyleminde milliyetçilik ile İslamcılığın veya muhafazakârlığın biraradalığı bir tür Türk-İslam sentezi olarak görülmemelidir. Türk-İslam sentezi kurgusu “millî” kimlik ile “dinî” kimliğin birbirlerinden ayrı bir varoluşa sahip olduğu varsayımını içerir. Sentez aslında “sentez öncesinde” birbirinden ayrı var olabilecek kimliklerin birbirleriyle buluşturulması çabasını ifade eder. AKP için ise “millî” olan ile “dinî” olan birbirleriyle sentezlenmesi tahayyül edilemeyecek kadar içsel ve zorunlu bir ilişki içerisinde. İçeriği İslami-muhafazakarlık tarafından belirlenen bu milliyetçilik, Türklük vurgusu üzerine bina edilmiş, etnisist yönleri baskın klasik/resmi milliyetçilikten farklı bir pozisyonu temsil eder. Bu üç “hâlin” AKP bünyesinde oluşturduğu özgül bileşimin ya da “yumağın” tam olarak neye denk düştüğünü önce bu “hâlleri” birbirleriyle ilişkili şekilde değerlendirerek ve daha sonra da partinin söylem ve pratiklerini kendinden önceki diğer sağ unsurlarla ve içinden çıktığı Milli Görüş hareketiyle

6 Halime Kökçe de *AK Parti ve Kürtler* (2011) isimli kitabında AKP’yi bu Türk sağının üç hali üzerinden tanımlamayı tercih etmekte ama milliyetçiliği İslamcılığa ve muhafazakârlığa dışsal bir ideoloji yani AKP ideolojisine dışarıdan bulaşmış bir arıza olarak ele almaktadır. Şüphesiz bu yaklaşımın öngördüğünün aksine, Milli Görüş tarihinin de gösterdiği gibi, milliyetçilik Türkiye’deki İslami referanslı hareketlerin pek çoğu için dışsal değil asli bir öge olmuştur. AKP sağcılığında da milliyetçilik partinin Türkiye tahayyülünün olmazsa olmaz öğelerindedir.

karşılaştırmak belirlenleştirmeye çalışacağım. Bu çaba aynı zamanda AKP'nin bu özgül sağ kimliğinin oluşumunu neoliberal hegemonyanın yeniden kuruluş süreci ile de ilişkilendirmeye çalışacak.

AKP Muhafazakârlığı: Bir Aile Olarak Millet

AKP'nin kimliğinin yapıcı öğelerinden birisi olarak muhafazakârlık parti kadrolarının da çekinmeden benimsediklerini ifade ettikleri ve onların söylem ve pratiklerinde kendisini açıkça gösteren bir ideolojidir. Yaygın kanaatin aksine muhafazakârlık değişimi mutlak anlamda reddeden ve modernlik karşıtı bir tür romantizm değildir. Muhafazakârlığın asıl tanımlayıcı özelliği toplumsal düzenin korunmasına kutsallık affetmesi ve savunduğu tüm değer ve kurumları “birlik ve düzenin” korunması hedefine uygun bir şekilde araçsallaştırmasıdır (Mert, 2007: 77). Muhafazakârlık modernizasyon sürecinde toplumu bir arada tuttuğuna inanılan aile, gelenek-görenek ve din gibi kurumların korunmasını ve bu kurumların modernlikle bir arada yaşayabileceğini salık verir.

Her ne kadar muhafazakârlık herhangi bir dini projeden bağımsız varoluşa sahip olabilecek müstakil bir doktrin olsa da dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de sembolik içeriği büyük ölçüde din yani Sünni İslam tarafından biçimlenmiştir (Kalaycıoğlu, 2007: 236). AKP'nin temsil ettiği muhafazakâr anlayışta bu İslami vurgular şüpheye yer bırakmayacak derecede nettir. Hatta İslam’ın AKP muhafazakârlığı üzerindeki etkisi o kadar belirleyicidir ki din sadece toplumsal düzenin korunmasının araçlarından biri değil aynı zamanda bireylerin kimliklerinin ve varoluşlarının ayrılmaz bir parçasıdır. AKP bu açıdan örneğin bir diğer sağ ve muhafazakâr parti olan Adnan Menderes’in Demokrat Parti’sinden daha farklı bir konumu temsil eder. DP’nin çizdiği “Batı kültürünü özümsemiş” ama aynı zamanda dinsel değerlere saygı ve önem atfeden parti imajı ile yetinmez, İslami değerleri ve yaşayış biçimini özümsemiş kadroların partisi olarak toplumun karşısına çıkar. Recep Tayyip Erdoğan’ın sürekli yinelediği “devletler laiktir kişiler laik olmaz” sözü AKP muhafazakârlığının dini sadece toplumsal düzenin ve birliğin tutkalı olarak görmenin ötesine geçip onu kişinin kimliğinin ve yaşayışının ayrılmaz bir parçası olarak kavradığının göstergesidir.

AKP muhafazakârlığındaki dinsel öğelerin baskınlığını gösteren diğer bir olgu ise parti kadrolarının muhafaza etmeye çalıştığı kurum veya değerlerin ideal biçimlerinin İslam üzerinden içeriklendirmesidir. Buna göre modern yaşam içerisinde varlığını sürdürmesi gereken ideal aile İslami normlar üzerinden tahayyül edilen “kadınla erkeğin eşit değil tamamlayıcı olduğu” erkek egemen aile tipidir. Sahip çıkılması ve incitilmemesi gereken gelenek ve görenekler çoğunlukla İslami kültürel öğelerdir; bugünkü izlerine hürmet gösterilen ve toplumun ortak kimliğini ifade eden mazi İstanbul’da kazılarda ortaya çıkan Romalılardan kalma “çanak, çömlek değil” İslam uygarlığı ve en çok da Osmanlı eserleridir.

AKP'nin İslami öğelerle bezenmiş bu muhafazakâr anlayışı partinin inşa etmeye çalıştığı hegemonya projesinin olmazsa olmaz ideolojik referans noktalarından en belirginini olarak öne çıkarıyor. AKP'yi kendisinden önceki neoliberal projenin taşıyıcısı siyasi oluşumlardan ayıran en önemli özelliklerden birisi “muhafazası” öngörülen geleneksel kurumlara biçilen bir tür “paratoner” işlevidir. Buna göre partinin tereddütsüzce bağlandığı neoliberal politikaların ortaya çıkardığı yoksulluk, eşitsizlik ve işsizlik gibi sorunların toplumsal düzeni tehdit etmeye başladığı noktada devreye girecek aile, din ve cemaat gibi kurumlar bu sorunları kendi içerisine çekerek, sonuçlarını hafifletecek, etkisizleştirecek ve görünmez kılacaktır. Öyle ki neoliberal politikalar ve kapitalizm bırakın kültürel ve ahlaki değerlerle bağdaşmayacağı ülkenin ve milletin kalkınmasının ve kendisine dünya sathında saygın bir yer bulmasının yegâne aracıdır (Atasoy, 2009: 11).

Bu noktada AKP muhafazakârlığında mutlak surette korunması gereken kurumlardan en önemlisi olarak ailenin neoliberalizmin arızalarının hafifletildiği bir kurum olmak dışındaki önemli bir ideolojik işlevini daha da vurgulamak gerekiyor. AKP'nin toplum algılayışında aile sadece bireylerin dinsel ve geleneksel değerlerle donatıldığı hane ölçөгindeki bir kuruma tekabül etmez. Aynı zamanda organik bütünlüğe sahip ideal bir toplum ve milletin sunduğu “görüntünün” ideal ailenin/hanenin özelliklerini taşıması beklenmektedir (Coşar ve Özmen, 2004). Millet/toplum herkesin birlik ve bütünlük içinde yaşadığı, geleneklere/göreneklere saygı gösterdiği ve sorun varsa bunu kendi içinde hallederek dışarıya mutluluk tablosu çizen geniş bir aile gibi tasavvur edilir. AKP'nin 2011 seçimleri öncesinde kullandığı propaganda reklamlarından birinde ülkenin genç/yaşlı değişik kesimlerinden insanların yüzlerinde mütebessim ve huzurlu bir ifadeyle söyledikleri “Haydi Bir Daha” isimli şarkının sözleri⁷ ve bir bütün olarak reklamın görüntüsü “milletin” geleneksel bir aile şeklinde tasavvur edilmesinin en güncel örneklerinden birini oluşturuyor. Nitekim bu reklamda en somut ve görsel ifadesini bulan millet ile ailenin özdeşleştirilmesine yönelik muhafazakâr anlayış AKP'nin 2002 seçim beyannamesinde çok açık bir şekilde formüle edilmiştir:

Milletimizin tarihsel tecrübe ve birikimini geleceğimiz için sağlam bir zemin olarak gören AK PARTİ, muhafazakârdır. Türk toplumu, bu coğrafyada ortak bir kaderi paylaşan, acı-tatlı hatıraların birleştirdiği büyük bir ailedir. Bu ailenin kimliğini oluşturan değerlerin, çağdaş gelişmeler ışığında yeniden üretilerek devam etmesine imkân hazırlanacaktır.

Milletin aynı değerleri paylaşan bireylerin oluşturduğu geniş bir aile olarak tasavvur edilmesi neoliberal dönemde iyice keskinleşen sınıfsal eşitsizliklerin ve diğer toplumsal sorunların üstünü örtmekle kalmamakta aynı zamanda bu sorunlara

7 Şarkının sözleri şu şekildeydi: “Aynı yoldan geçmişiz biz; aynı sudan içmişiz biz; yazımız bir kışımız bir; aynı dağın yeliyiz biz; şarkılarda bir türkülerde bir; hep beraber söyleriz biz; halaylar bir horonlar bir; aynı sazın teliyiz biz; gönüller bir dualar bir; bir Allahın kuluuz biz; has bahçedir yurdumuz; aynı bağıın gülüyüz biz; haydi bir daha...”

karşı örgütlenmenin ve hatta onları dile getirmenin gayrı-meşru ilan edilmesine zemin hazırlamaktadır. Zira AKP kadrolarının çokça dile getirdikleri gibi kimi gündemlerde örgütlenen gösteriler ve yürüyüşler ne kadar yasal bir hak olursa olsun “toplumun [ailenin] hassasiyetlerini hiçe sayan” ve “milletin [ailenin] huzuruna kasteden” marjinal grupların işidir. Bu mantığa göre Anadolu'nun muhafazakâr bazı yerleşim yerlerinde protesto gösterisi veya bildiri dağıtmak gibi eylemler yapan sol gruplara yönelik linç girişimleri huzura kastetmiş bu marjinal gruplara karşı toplumun gösterdiği doğal bir reflekstir. Nitekim 2005 yılında Trabzon'da bildiri dağıtan bir sol gruba yönelik linç girişimi karşısında Recep Tayyip Erdoğan'ın şu sözleri AKP muhafazakarlığının şifrelerini sunmak açısından önemlidir.

Özgürlükler ve demokrasi kimsenin kötüye kullanamayacakları kadar yüce ve evrensel değerlerdir. Trabzon'da olan olaylarda, tabii ki halkımızın hassasiyeti çok ama çok önemli. Halkımızın bu hassasiyetlerini göz önünde bulundurarak herkes kendi tavrını belirlemelidir ve halkımızın bu milli hassasiyetlerine dokunulduğu zaman, şüphesiz ki bunun tepkisi farklı olacaktır

AKP'nin muhafazakâr toplum anlayışında aile ile milletin özdeşleştirilmesi bu bakımdan karşı-hegemonik her tür özneyi siyaset alanının dışına atmanın da bir aracı haline gelmektedir. Böyle bir muhafazakârlık anlayışının AKP'nin Kürt siyasetinin oluşturulmasında üstlendiği role daha sonra tekrar değineceğiz.

AKP İslamcılığı: Sünniliğin Siyasal Temsili

AKP'nin muhafazakârlığını onun Milli Görüş geleneğinden devraldığı İslamcılığın kimi özelliklerinden bağımsız düşünmek imkânsızdır. Öte yandan kuruluşunun ilk yıllarında meşruiyet kaygısıyla Milli Görüş hareketinden koptuğunu sık sık ilan eden ve bu hareketten farklı olarak dinsel bir oluşum olmadığını vurgulayan AKP kadroları için İslamcılık, muhafazakârlık gibi resmen ve alenen sahiplenilen bir kimlik değildir. Yine de İslamcılığı en geniş anlamda “siyasal pratiğinin merkezine İslam'ı koyan her türlü Müslüman oluşumu” (Aktay, 2004: 18) olarak tanımladığımızda AKP'nin ideolojik konumlanışında ve buna eşlik eden söylem ve pratiğinde İslamcılığın izlerini sürmek kolaylaşacaktır. İslam'ın AKP'nin sağ pozisyonunun inşasında oynadığı merkezi rol öncelikle kendisini partinin diğer iki “hâli” olan muhafazakârlığın ve milliyetçiliğin biçimlenmesinde gösterir. Yukarıda da belirtildiği gibi AKP'nin sağ konumlanışının yapıcı öğelerinden birisi olarak muhafazakârlığın mantığına, çerçevesine ve sembollerine bir biçim vermekte Sünni-Müslüman kimlik başat bir rol oynar. AKP toplumsal düzen ve birlik için neyin muhafaza edileceğine veya toplumu bir arada tutan temel şeyin ne olduğuna dair soruları çoğunlukla “dinsel değerler” üzerinden yanıtlar. İslam'ın merkeziliği partinin aynı zamanda milliyetçi pozisyonuna özgül içeriğini kazandıran temel unsurdur. AKP için İslami kimlik milliyetçiliğin dağarcığındaki hangi kavramların öne çıkarılacağını ve bu kavramların hangi içerikle anlamlandırılacağını belirlemekte

merkezi bir öneme sahiptir. *Vatan, millet, devlet, ülke* ve *milli çıkar* gibi milliyetçiliğin ortak kavram ve sembolleri AKP milliyetçiliğinde İslami kimlik dolayımıyla özgül “gösterenlerine” kavuşur.

İslam’ın ve Müslüman kimliğinin merkeziliği kendisini sadece muhafazakârlığın ve milliyetçiliğin fikri temellerinin oluşturulmasında değil bizzat AKP’nin somut siyasi pratiğinde, kitlelerle kurduğu bağda da gösterir. Bu noktada AKP üzerine yapılmış pek çok çalışmada olduğu gibi İslamcılık ile bu partinin ilişkisi AKP’nin ilk dönemlerinde benimsediği zinayı bir suç olarak tanımlama, türban meselesini öne çıkarma ve dış politikada İsrail karşıtı bir tutum alma gibi siyasi pratikler üzerinden tartışılabilir. Şüphesiz AKP’nin bu pratikler vasıtasıyla özellikle dindar kesimlerin beklentilerinin temsilcisi olarak öne çıkması onun kitlelerle kurduğu ideolojik bağı kuvvetlendirmektedir. Fakat yine de bu tür gündemlerde parti kadroları tavırlarını meşrulaştırırken esas olarak liberal “haklar ve özgürlükler” söylemine müracaat ettiklerinden bu siyasal pratiklerin hiçbirinde İslami kimlik kendisini dolaysız ve net bir şekilde göstermez. Üstelik bu tür tavır alışlar AKP dışındaki sağ aktörler (örneğin Milliyetçi Hareket Partisi) tarafından da kimi dönemlerde vurgulandığından AKP’nin kendine özgü ideolojik konumlanması ve bu konumlanışta İslamcılığın yerini ortaya çıkarmak için çok da verimli birer başlangıç noktası olmayabilirler. Bu bakımdan İslamcılık ile AKP ilişkisini ele alırken hâlihazırda kamuoyunda ve akademik çalışmalarda çokça tartışılan bu pratikleri tek tek mercek altına almaktansa AKP’nin bir bütün olarak Sünni-İslam ile kurduğu temsiliyet ilişkisinin Türkiye sağının tarihi içerisinde nasıl farklı bir yere oturduğunu açıklamaya çalışacağım.

Türkiye’de sağda veya merkez-sağ olarak adlandırılan alanda konumlanan partilerin/hareketlerin hemen hepsinin ortak iddiası Kemalist devlet kadroları tarafından küçümsendiği iddia edilen “halkın” değerlerine gereken hassasiyeti göstermek ve bu değerler üzerinden dile getirilen talepleri temsil etmek, onlara kulak vermektir. Demokrat Parti’den Adalet Partisi’ne ve daha sonra da ANAP ve DYP’ye kadar uzanan çizgideki sağ partilerin hepsi de “Kemalistlerin” halkla devlet arasında açtığı mesafeyi kapatma arayışı üzerinden kimliklerini oluşturmuşlardır (Mert, 2007: 79). Kemalist cumhuriyet projesinin radikal seküler karakteri düşünüldüğünde burada “dışlanan” ve “horlanan” değerler açık biçimde dinselliğe, yani Sünni İslam anlayışına denk düşer. Buna göre merkez sağ partiler “seçkinlerin” temsilciliğini üstlenmiş Kemalist geleneğin aksine “millet iradesini” temsil ederler (Taşkın, 2009: 459). AKP’nin de kendi politikalarını ve söylemlerini oluştururken bu “mesafeyi” çokça vurguladığı ve bunun üzerinden siyasi rakiplerini, özellikle de bu mesafenin müsebbibi olarak gördüğü CHP’yi çokça eleştirdiği malumdur. Hatta “devlet” ve “millet” arasında varolagelmiş olduğu iddia edilen bu mesafeyi temsil eden anlayış ve akımlar partinin “dışarıdaki düşmanını” temsil ettiğinden onun “politikliğinin” başka bir şeye indirgenemez çekirdeğini oluşturur.

Öte yandan Türkiye’deki neredeyse bütün sağ partilerde mevcut olan bu vurgu AKP’de farklı bir biçimde tezahür etmektedir. AKP misyonunu sadece merkez

sağ partilerin yaptığı gibi “halkın” dışlanmış değerlerine şefkat eli uzatmak veya onlara anlayış göstermek olarak tanımlamakla yetinmez, bu tür değerleri siyasi iktidara taşımak gibi daha iddialı bir konumdan topluma seslenir. Burada söz konusu olan iddia “mesafeyi kapatmak” değil “siyasi iktidar” sahiplerinin yaşayış biçimiyle halkın değerleri arasında birebir bir örtüşme grntş oluşturmak ve böylelikle de mesafe algısını ortadan kaldırmak, hükümsüz kılmaktır. Örneğin, Adnan Menderes ve Celal Bayar Kemalist kadroların içerisinden çıkmalarına rağmen yine de halkın değerlerini anlayan, onlara kucak açan bir elit profilini temsil ederlerken (Taşkın, 2009: 469) kendisini bunların devamı gibi sunmaya alışan Recep Tayyip Erdoğan’ın yansıttığı imge esasında bundan niteliksel açıdan farklıdır. Erdoğan, Süleyman Demirel gibi halkın içinden çıkmasına ve bu değerleri taşımaya devam etmesine rağmen Kemalizm’in siyasal ve kamusal alan için biçtiği asgari normlara ve kültürel kalıplara uymaya gayret eden ve bunları zamanla benimseyen bir “sınıf atlama” hikayesini temsil etmeye de çalışmaz. Onun ve AKP’nin kadrolarının temsil etmek istedikleri asıl şey “ortadan kaldırılmadığa” kapanması mümkün olmadığı düşünülen bu mesafeyi “milletin değerlerini” iktidar alanına taşıyarak hepten hükümsüz kılmaktır. AKP’den önceki sağ partiler kendilerini verili kabul ettikleri bu mesafeyi kısaltma iddiasıyla sınırlandırılırken, AKP parti/devlet ile milleti “aynı şey” haline getirmek ve mesafeyi hepten yok etmek gibi daha radikal bir iddiayla ortaya çıkar. şimdiye kadarki seçim başarıları ve AKP’ye özellikle dindar kesimden akan oylar bu “iddianın” halk gözünde bir inandırıcılığa sahip olduğunun tescili olarak görülebilir. Bu başarının arkasında ise kuşkusuz AKP’nin bunu sadece kuru bir iddia olarak ortaya atmakla yetinmeyerek “halkın değerleriyle” zdeşleşmişlik grntşn her vesileyle sergileme çabası içerisine girmesi yatmaktadır (Jenkins, 2008: 215).

İşlami kimliğin AKP ideolojindeki merkezi rolü de işte tam bu noktada kendisini göstermektedir. AKP’deki muktedir kadro ile sıradan bir vatandaşın arasındaki sınıfsal uçurumun varlığında bu özdeşleşme algısının yeniden üretimi ancak dinsel ortaklıklar üzerinden kurulabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında AKP’nin bakanlıklara ve pek çok önemli devlet pozisyonuna İşlami yaşayışın vecibelerini yerine getiren insanları özellikle ataması sadece bir kadrolaşma faaliyeti olarak görülemez. Başbakanlıktan memurluklara kadar siyasi otoritenin temsil edildiği her alanda dinsel değerlerin, pratiklerin ve sembollerin şimdiye kadar hiç olmadığı açıklıkta sergilenir hale gelmesi AKP’nin “parti, devlet ve millet” arasında bir özdeşlik grntş yaratmasının en önemli kanalıdır. Burada söz konusu olan çokça iddia edildiği gibi tek tek “mütedeyyin” bireylerin dini değerlerini herhangi bir siyasallıktan arınmış bir şekilde yaşamalarından ibaret değildir (ınar, 2006: 478); bireyler buna niyet etsinler veya etmesinler, AKP ideolojik tahkimatını “devlet” ve “millet” arasındaki bu mesafenin yok edilmesi üzerinden kurduğu müddetçe kamusal alandaki bu dinsel pratikler ve temsiller mutlaka siyasal bir anlama ve ideolojik işleve sahip olacaktır. Bu açıdan bakıldığında ve “Kemalist elitlere” karşı

konumlanışın AKP'nin ayırt edici siyasal kimliğinin en başat ögesi olduğu düşünüldüğünde kimilerinin iddia ettiğinin aksine AKP'nin siyasal düzlemde İslam'la ilişkisini kesmesi mümkün değildir.

Bu noktada yine “milletle” kendi dinsel yaşayış biçimi üzerinden bir rabita kurmaya çalışan Turgut Özal'ın ANAP'ı ile AKP arasında bir benzerlik olduğu iddiası öne sürülebilir. Fakat kabul edilmelidir ki ANAP döneminde toplumun muhafazakâr değerleriyle bir bağ oluşturma işi bir bütün olarak ANAP'ın kendi kimliği üzerinden değil Turgut Özal'ın şahsı üzerinden yürütülmeye çalışılmıştır. Zira ANAP'ın ülkücüleri, muhafazakârları, liberalleri ve hatta kimi sosyal demokratları da içeren ve bu gruplardan hiçbirinin tam olarak rengini veremediği geniş bir koalisyon olduğu düşünüldüğünde bahsettiğimiz “milletle özdeşleşme” misyonunu tam olarak yerine getirmesi pek mümkün değildi. Ayrıca ANAP hiçbir zaman AKP için söz konusu olduğu gibi “milletin değerlerini” yani onun dinselliğini devlet alanında vücuda getirme gibi iddialı bir misyonu üstlenmemiştir (Taşkın, 2009: 469; Kahraman, 2007: 149). Bu önemli fark gözetildiğinde AKP'yi DP, AP ve ANAP çizgisinin temsil ettiği merkez sağın tipik bir devamı olarak kabul etmek açıklayıcı değildir.

İslami değerlerin devlet alanında temsili üzerinden toplumla kurulan bu özdeşlik bağı muhafazakârlık bahsinde dile getirdiğimiz bir aile olarak millet kavrayışı ile bütünleşerek AKP'nin neoliberal dönemdeki toplumsal hegemonyasını daha da perçinler. Fakat buna ek olarak AKP'nin İslam üzerinden kurduğu bu özdeşleşme aynı zamanda 28 Şubat sürecinde zayıflasa da hâlâ sivil toplumda ve gündelik hayat alanında etkili olmaya devam eden ve yeniden siyasallaşma potansiyeli taşıyan radikal İslamcı akımlar, Milli Görüş Hareketini destekleyen kitleler ve bazı dinî cemaatlerin AKP'nin arkasında dizilmesini kolaylaştırmıştır. AKP'nin toplumda dinselğin en güçlü ve ikna edici temsilcisi olarak çıkması ve partinin kendi konumunu korumak için sürekli bir mücadele içinde olduğu görüntüsünü vermesi İslamcılığın radikal unsurlarının yavaş yavaş AKP içinde “ehlîleşerek” erimesi sonucunu doğurmuştur (Tuğal, 2009). Bu durum AKP öncesi dönemde ortaya çıkan siyasi krizlerde pay sahibi olan radikal İslam'ın AKP döneminde neoliberal hegemonya projesi tarafından içerilmesi anlamına gelmektedir. Bir sonraki bölümde değineceğimiz gibi AKP benzer bir “içerme” hamlesini Kürt meselesini çözmek üzere Kürtler üzerinde uygulamaya çalışmış, bu da AKP'nin Kürt politikasının en merkezi ve en ayırt edici unsurlarından birini teşkil etmiştir.

AKP'nin Milliyetçiliği: Ortak Osmanlı Mazisi

AKP'nin sağ içerisindeki özgül konumunu biçimlendiren diğer bir ideoloji olarak milliyetçiliği ise partinin muhafazakârlığı ve İslamcılığı ile ilişkili bir şekilde düşünmek özel bir önem taşımaktadır. Zira daha önce de vurguladığım gibi AKP'nin milliyetçilik anlayışı büyük ölçüde onun muhafazakâr ve İslamcı dünya görüşünün etkisi altında biçimlenmiştir. AKP'nin Türkiye'deki milliyetçiliğin

ana damarı olan Kemalizm'in karşısında konumlanması ve söyleminin "etnisist" ve ırksal vurgulara uzak oluşu onun "milliyetçi" bir parti olmadığı yanılısamasını doğurmaktadır. Hâlbuki Türkiye'deki İslamcı/muhafazakâr cereyanların büyük bir kısmı ve Milli Görüş Hareketi için de söz konusu olduğu gibi (Çakır, 1990) AKP fikriyatının oluşumunda milliyetçilik esaslı bir yere sahiptir. Milliyetçiliği İslamî hareketlere dışsal ve onunla uyumsuz bir düşünceymiş gibi ele alma eğilimi daha çok bu ideolojinin ancak "etnisiteye" dayalı bir millet kurgusu ile birlikte var olabileceği düşüncesine dayanır. Halbuki milliyetçiliğin bir ideoloji olarak ayırt edici yanı onun etnisiteyi merkeze alması değil bir siyasi iktidar tarafından çıkarları korunması gerektiğine inanılan bir ulus ya da millet fikrinin varlığıdır. Buna göre milliyetçiliğin bir ideoloji olarak çekirdeğini oluşturan ve onu tanımlayan söylemleri şöyle özetleyebiliriz: a) Belirli bir toprak parçasında ve bir devletin (veya kurulması arzu edilen bir devletin ya da başka bir siyasal otoritenin) hâkimiyetinde yaşıyan insanlar belirli kadim benzerlikler temelinde bir ulusu (milleti) oluşturur; b) bu milletin kendisine ait, diğer başka milletlere karşıt ve bu millet içindeki her bir bireyi aşan ve bu bireysel çıkarlardan daha mühim "millî çıkarları" mevcuttur c) bu millet adına belirli bir toprak parçası üzerinde hâkimiyeti olan (veya olması arzu edilen) siyasi otoritenin de politikalarını bu milli çıkarların korunması ve kollanmasını temel olarak oluşturması gerekir (Guibernau, 1996: 85-97).

Buna göre milliyetçiliğin ana gövdesini "millet", "millî çıkar", "devlet" ve "vatan" gibi kategoriler ve bunlar arasında özellikle "millî çıkar" üzerinden kurulan bağlantılar oluşturur. Milliyetçiliğin dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de kendisini etnik milliyetçilik, ırkçı milliyetçilik ve kültür milliyetçiliği gibi farklı biçimlerde göstermesinin temelinde milliyetçiliğin merkezi nosyonu "milletin" farklı içeriklerle tanımlanması yatmaktadır. Bu noktada AKP'de de kendisini her vesilede gösteren milliyetçi fikriyatın Türkiye sağının ideolojik haritası içerisinde tam olarak nerede konumlandığı, onun ancak "millet" kategorisinin içerisinde nasıl doldurduğuna ve milliyetçi lüğatin ayrılmaz parçaları olan "millî çıkar", "vatan", "ortak mazi" vb. sözcüklere ne tür anlamlar yüklediğine bakılarak anlaşılabilir.

AKP'nin milliyetçiliğinde "millet" kategorisi onun İslamcı ve muhafazakâr dünya görüşünün belirleyiciliği altında etnisist bir temelde değil ana eksenini Müslümanlığın oluşturduğu "ortak kültür" temelinde içeriklendirilmiştir. Her ne kadar partinin resmi metinlerinde ve kimi açıklamalarında vatandaşlık esasına dayalı bir tanımın varlığından da bahsetmek mümkün olsa da AKP topluma seslenirken, onunla hegemonik bir bağ kurmaya çalışırken sıklıkla ortak dini kültürel referanslara dayalı bir dile rücu eder. Bu "ortak İslami kültür" eksenli dil milletin ortak mazisi olarak İslam'ın şahlanışını temsil eden Osmanlı geçmişini işaret etmektedir. Buna göre AKP, kendi milletine yabancılaşmış önceki iktidarlardan farklı olarak Türkiye'yi Osmanlı dönemindeki o itibarlı ve kudretli günlerine döndürmeye soyunmuş bir parti olarak, kendisini sunar. Bu minvalde "eskiden" Osmanlı İmparatorluğu'nun hakim olduğu coğrafyalara özel bir alaka gösterir; buralarda

liderlik rolü oynamaya soyunur. Bunun gerçekliklerle bağını koparmış bir imparatorluk nostaljisi olduğunu söyleyemeyiz. Tekrar eski şahlanış günlerine dönmenin formülü günümüz kapitalist dünyasının gerekleri uyarınca yeniden tanımlanır. Buna göre neoliberal birikim rejiminin çerçevesini çizdiği ekonomik büyüme, gösterişli kentler ve teknolojik ilerleme bu şahlanışın ve yeniden kudret kazanmanın göstergeleri olarak kodlanır. Neoliberal ekonominin temel uygulamaları “millete hizmet etmenin” ve onun çıkarlarını diğer milletler karşısında korumanın bir aracı olarak topluma sunulur. Bu açıdan bu politikalara direnç gösteren kesimler milletin ve ülkenin kalkınmasının önünde engel teşkil eden marjinal gruplar olarak lanse edilir.

AKP'nin Türkiye sağı içerisindeki özgül konumunu açığa çıkarırken ayrı ayrı ele aldığımız milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslamcılık parti söylem ve pratiklerinde birbirlerini bütünler ve pekiştirir bir biçimde kendisini gösterir. AKP'nin 2002'den sonra sağlamlaştırmaya çalıştığı neoliberal hegemonyanın bir ayağını neoliberal popülizm diye adlandırılabilir “yardım” ve “hayırseverlik” programları oluşturuyorsa diğer ayağını da özellikle propaganda düzeyinde milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslamcılığın özgül bir bileşimini temsil eden bu sağ söylem oluşturmaktadır. AKP'nin neoliberal hegemonyanın kuruluşunda bir kriz dinamiği teşkil eden Kürt meselesi sorununa dair geliştirdiği politikanın kuruluşunda hem bu neoliberal popülizm hem de sağ ideolojik konumlanmış kendisini açıkça göstermektedir. Yazının bundan sonraki bölümü AKP'nin Kürt politikasında onun neoliberal popülist politikalarının ve sağ ideolojisinin izlerini arayacaktır.

AKP Sağcılığı ve Kürt Politikası: “Hizmet”, “Hürmet” ve “Tasfiye”

10 yıllık iktidarı döneminde Kürt kimliğinin varlığını açıkça telaffuz eden, şimdiye kadar uygulanan politikalardan dolayı Kürtlerin mağdur edildiğini ilan eden ve sonrasında da Kürtçe yayın yapan bir devlet televizyonu açacak düzeyde reformcu eğilimler gösteren bir partiyi “sağcı” olarak kodlamak ilk bakışta çelişkili gibi görünebilir. Gerçekten de AKP Kürt meselesi konusunda kendisinden önceki sağ partilerin devletçi, katı asimilasyoncu ve inkarcı politikalarının dışına çıkan bir parti olagelmıştır. Öte yandan AKP'nin Kürt kimliğini “tanımaya” meyleden bu politikaları partinin sağ ideolojik kimliğine rağmen geliştirilmiş açılımlar olmaksızın ziyade bilakis onun Türkiye sağındaki özgül konumu ile uyumluluk ve hatta zorunluluk ilişkisi içerisinde ele alınmalıdır. Hatta diyebiliriz ki AKP'nin birazdan temel hatlarına değineceğimiz “Kürt politikasına” zemin hazırlayan ve buna imkan veren şey partinin yukarıda ayrıntılı şekilde ele aldığımız sağ ideolojik haritadaki özgül konumudur. Daha da ileri giderek şunu söyleyebiliriz: AKP'nin tanımaya meyilli Kürt politikası onun sağ ideolojik hegemonya projesinin tesisi sürecinde bir engeli ortadan kaldırmaya yönelik bir operasyonu veya pragmatik bir hamlesi değil (Cizre ve Walker, 2010: 95), bizzat bu sağ ideolojik hegemonyanın inandırıcılığının ve başarısının “teminatı”, onun içsel bir ögesidir. Bu açıdan AKP'nin Kürt mesele-

sinde nereye kadar “açılabileceğinin” sınırlarını belirleyen şey onun bu sağ ideolojik hegemonya projesinin çizgileridir.

AKP'nin 10 yıllık iktidarı döneminde geliştirdiği Kürt politikasının birbiriyle ilişkili üç ayağı olduğu söylenebilir: Bunlardan birincisi bölgeye yapılan hizmet ve hayırseverlik faaliyetleriyle Kürtlerin rızasını inşa etme çabası. İkincisi Kürt kimliğinin varlığının tanınmasına yönelik kimi adımlar atmak suretiyle Kürtlerin AKP'nin sağ hegemonya projesine entegrasyonu. Üçüncüsü ise Kürt hareketinin sadece askeri değil siyasal ve ideolojik olarak da tasfiyesi. Kürt politikasının bu üç bileşeni de AKP'nin neoliberal hegemonya projesinin ve onun özgül sağ ideolojik konumunun izlerini taşımaktadır.

Bundan önceki bölümlerde sistemin 2001'de yaşadığı büyük bir ekonomik, siyasal ve ideolojik kriz karşısında AKP'nin yeni bir neoliberal toplumsal hegemonya projesiyle çıktığını söylemiştik. Bir yandan neoliberal politikaların yıkıma uğrattığı kesimlerin devlete karşı “minnetini” bir takım hizmet ve hayırseverlik politikalarıyla yeniden üretmeye, diğer yandan muhafazakâr, milliyetçi ve İslamcı söylem ve motiflerin özgün bir bileşimi ile onlarla kalıcı bir ideolojik bağ geliştirmeye dayalı bu hegemonya projesinin Kürt sorunundan kaynaklı şiddetin varlığında işler kılınması ve sağlam temellere oturması imkânsızdı. Daha somuta inerek yukarıda ayrıntılarına değindiğimiz birlik, bütünlük ve huzur içindeki bir aile olarak tasarlanan millet kurgusunun ülkenin bir bölümünde şiddetli bir şekilde devam eden savaş tablosu ile birlikte yaşaması mümkün değildi. AKP devlete, sisteme ve millete bağlılığı Kemalizm'den farklı değerler ve semboller üzerinden örmeye soyunduğu, onun “laisizminden” ve Türklük vurgusundan uzaklaştığı oranda Kürt politikasını eski katı inkarcı ve asimilasyoncu politikalarla sürdüremez duruma geldi. AKP'nin biraz önce sıraladığımız parametreler uyarınca geliştirdiği Kürt politikası bu açıdan sadece Kürtler ve bölge için devreye sokulmuş yeni bir taktik olarak değil bu sağ hegemonya projesinin ve AKP'nin genel Türkiye vizyonunun zorunlu bir yönelimi olarak ortaya çıktı.

AKP'nin Kürt politikasının birinci ayağını oluşturan “bölgeye hizmet götürmek” politikası ilk bakışta sorunu “ekonomik geri-kalmışlık” olarak algılayan klasik devlet yaklaşımının bir devamı olarak görülebilir. Fakat “AKP'nin hizmet politikasının” hayata geçirildiği tarihsellik göz önünde bulundurulduğunda bu politikaların farklı bir mahiyette tezahür ettiği anlaşılacaktır. Öncelikle bu yardım politikaları AKP'nin bunlarla birlikte devreye soktuğu Kürt kimliğinin varlığını kabul etmeye yönelik politikalarıyla ilişkili bir şekilde düşünülmelidir. Kürt kimliğinin vurgulandığı bir ortamda AKP önceki devlet politikalarından farklı olarak bu yardımları sadece “devletin ülkenin kalkınması yolunda yaptığı yatırım” olarak değil aynı zamanda “*partinin* Kürtlere yaptığı yardım ve gösterdiği şefkat olarak” sunmaktadır. Bununla ilişkili olacak şekilde bu yardımların arkasındaki rasyonel, yine devletin klasik “geri kalmışlık” paradigmasından farklı olarak “bölgeyi teröre zemin hazırlayan yoksunluklarından” kurtarmak değil Kürtleri AKP'nin sağ hegemonya projesinin kitlesel destekçisi

haline getirmektir. İkinci olarak ise bu “hizmet” politikaları daha önceki dönemlerde uygulanan ulusal kalkıncı çerçevedeki yatırımlardan farklı olarak neoliberal dönemin ruhuna uygun bir içerik kazanmıştır ve bu bakımdan AKP’nin neoliberal popülizminin Kürtlerin yaşadığı bölgelerdeki uzantısı olarak telakki edilebilir. Daha önceki bölümlerde gösterildiği gibi AKP’nin neoliberal popülizmi ekonomik yoksunlukların yapısal nedenlerine dokunmaksızın bunları geçici olarak ferahlatmaya yönelik yardım ve hayırseverlik politikalarına dayanır. Bu yardım politikaları kimi zaman devlet eliyle ama daha çok AKP’li belediyeler, özel sektör, sivil toplum örgütleri ve dinî cemaatler eliyle yürütülür.

AKP’nin bu hizmet ve yardım politikalarıyla bölgeye uzanmaya çalışmasının bir anlamı bölge halkıyla bir tür klientalist ilişkiler geliştirmekse diğer anlamı bu “sosyal politikaları” bölgede belediyeleri elinde tutan Kürt hareketi ile mücadelenin bir aracı olarak kullanmaktır. Zira AKP bölgeye devlet eliyle götürdüğü hizmeti BDP’li belediyelerin “eksikliklerinin” teşhiri için kullanır. 2009’daki yerel seçimler öncesinde Diyarbakır’da yaptığı mitingde Recep Tayyip Erdoğan şunları söylüyordu:

3 büyük ideal ile yola devam ediyoruz. Hukuk, hürriyet, hizmet. Bu 3 temel husus siyasetin temel eksenidir. Biz AK Parti kadrosu olarak bu milletin vicdanı olmak için yola çıktık. Bu yolda karalı adımlarla yürüyoruz. Türkiye’nin kaynaklarını adaletle paylaşmaya özen gösteriyoruz. İster kırsal kalkınma ister kentsel dönüşüm açısından baksınlar ister batıya ister doğuya baksınlar her yerde AK Parti iktidarın hizmetlerini görecekler. Bizim siyasetimiz hizmet siyasetidir. Çamur siyaseti değil, birlik bütünlük siyasetidir... Bölgenin çehresini tamamen değiştiriyoruz. Belediyecilik şehircilik bizim işimiz. Diyarbakır’da kalitesiz bir belediyeciliğe mahkûm değilsiniz. Kapalı köy yollarına mahkûm değilsiniz. 6 yılda bin 571 köy ve mezraya su getirdik... Bunlar ideoloji ile olmaz, bunlar belediyeciliği bilenler tarafından yapılır. 30 Mart’ta Ya Allah Bismillah diyeceğiz ve yeni Diyarbakır’ı oluşturacağız.

Türkiye’nin özellikle kentli yoksul kesimleri üzerinde başarıyla yerine getirilen bu rıza ve minnet inşası, mevzu Kürtler olduğunda bazı tıkanmalarla karşılaşmıştır. Bu tıkanma büyük ölçüde bu “hizmet” ve hayırseverlik faaliyetlerinin en önemli aracı kurumlarından olan belediyelerin bölgede Kürt hareketinin siyasal alandaki örgütü BDP’nin elinde olması ile ilgilidir. Bu durumun varlığında AKP bölgede yaptığı yardım faaliyetlerini doğrudan valilikler aracılığıyla devreye sokmaya çalışsa da özellikle Kürt hareketinin karşıt siyasal faaliyetleri yüzünden Kürt yoksullarıyla istenilen ideolojik bağ kurulamamıştır (Kökçe, 2011: 171). Bu durumun yarattığı boşluk sivil toplum örgütleri ve vakıflar altında örgütlenen başta Fethullah Gülen hareketi olmak üzere dini cemaatler tarafından doldurulmaya çalışılmış ama bunların faaliyetleri de bölge halkının önemli bir kısmı tarafından bölgedeki Kürt hareketinin ve belediyelerinin etkisini kırmaya yönelik politik girişimler olarak algılanmıştır (Olson, 2009).

AKP'nin Kürt politikasının ikinci ayağını "hürmet politikası" olarak tanımlarken partinin Kürtlerle geliştirmeye çalıştığı ilişkinin gerçek bir niteliğinden değil AKP'nin bölgeye yönelik geliştirdiği söylem ve siyasalar ile yaratmak istediği etkiye göndermede bulunuyorum. Bu politika AKP'nin devletin önceki politikalarından farklı olarak Kürtlerin varlığını kabul etmeye ve bir takım siyasal, kültürel haklar tanımaya yönelmesine denk düşüyor. AKP iktidara geldiği ilk yıllardan itibaren Kürt sorunun artık salt silahlı mücadeleyle çözülemeyeceğini vurgulamakla yetinmedi, çeşitli vesilelerle şimdye kadar uygulanan devlet politikalarını eleştiriye tabi tuttu. Bu söylem ve buna eşlik eden bazı tanıma politikaları devletin cumhuriyet tarihi boyunca bölge halkına göstermediği hürmetin AKP eliyle gösterildiği söylemiyle beraber ilerledi. Recep Tayyip Erdoğan 2011 seçimleri öncesinde 1 Haziran'da yaptığı Diyarbakır mitinginde şöyle diyecekti:

Size yasak olanlar bize de yasaklandı. Ahıra, depoya çevrilen camiler CHP'nin eseri oldu bu ülkede. İlmihâl kitaplarını bu CHP yasakladı. Bu kardeşiniz Siirt'te okuduğu bir şiirden dolayı hapis yattı. Bu kardeşiniz Diyarbakır Cezaevi'nden 5. koğuştan yükselen feryadı İstanbul'dan duydu. Ben bu mücadelenin içinden geliyorum. İnkârı da asimilasyonu da bilirim. Artık inkâr, asimilasyon politikaları bitti. Diyarbakır Cezaevi'ne giden ama oğluyla kendi dilinde konuşamayan annenin içine akıttığı gözyaşını ben bilirim. Ama artık konuşuyor.

Yukarıdaki alıntının da gösterdiği gibi Kürtlere cumhuriyet tarihi boyunca uygulanan inkâr politikaları AKP'nin ülke genelinde tesis etmeye çalıştığı sağ hegemonya projesine Kürtleri bir müttefik olarak dâhil etmenin, onların taleplerini bu hegemonya projesi içerisinde soğurmanın bir zemini haline gelmektedir. Buna göre Kürtlerin kimliğinin inkârının mimarı olanlarla AKP'yi iktidardan uzaklaştırmak isteyenler aynı kaynaktan güçlerini almakta, Türkiye'de muhafazakâr-İslamcı kesimler ile Kürtlerin gördüğü baskının kaynağında aynı zihniyet yatmaktadır. Dolayısıyla AKP'nin Kürtleri tanımaya yönelik politikaları ülke sathında yürütülen Kemalizm'in kurumlarını tasfiyeye yönelik yürütülen mücadelenin bir uzantısıdır. Burada mesajın sadece Kürtleri AKP'nin yürüttüğü hegemonya projesine eklemeye çalışmaktan ibaret olmadığı söylenebilir. Bu mesaj aynı zamanda AKP'nin ülkenin diğer bölgelerinde partinin kitle tabanını teşkil eden sağ-muhafazakâr kesimlerle bölgedeki Kürtler arasında aynı "dava" üzerinden bir bağ kurma ve böylelikle de partinin "tanıma" politikalarını bu kitlelere benimsetme girişimini de içerir.

Bu tespit AKP'nin Kürtlere yönelik olarak geliştirdiği "tanıma" politikalarının partinin milliyetçi-muhafazakâr pozisyonuyla çatışma halinde olduğunu ve bu yüzden de AKP'nin özellikle 2011 seçimleri sürecinde kendi tabanıyla yabancılaşmamak adına daha agresif bir milliyetçilik sergilemeye başladığını ifade eden yaygın yorumların geçersizliğini de işaret ediyor. Daha önceki bölümlerde gösterdiğimiz gibi milliyetçilik AKP'nin sağ ideolojisinin muhafazakârlık ve İslamcılık ile birlikte en önemli dayanaklarından birini teşkil eder. Fakat AKP'nin milliyetçiliği ile partinin Kürt kimliğini tanıma girişimleri arasında çokça iddia edildi-

ğinin aksine bir çelişki değil bir uyum söz konusudur. Daha önceki bölümlerde ayrıntılarıyla gösterdiğimiz gibi İslamcılık ve muhafazakârlığın belirlenimindeki bir milliyetçilik anlayışı çerçevesinde AKP için “millet” kategorisi etnisite farklılıklarını aşan İslami-kültürel bir birliğe denk düşer. Buna göre Kürtler Sünni İslam kültürünü ve ortak Osmanlı geçmişini paylaşımları temelinde “huzurlu bir aile” olarak millet tasavvurunun içine dâhil edilirler. Bu anlayışta hiç değilse söylemsel düzeyde Türklük ve Kürtlük birer etnisite olarak aynı düzeyde önemsizleştiklerinden Kürtlerin etnik kimliklerinin tanınması dinsel-kültürel temelde tanımlanmış millet kurgusuna halel getirmez; tam tersine geniş bir aile olarak milletin huzurunun sağlanması için elzemdir. Bu açıdan bakıldığında bir yandan “tanıma” siyaseti yürütülürken diğer yandan “tek millet, tek devlet, tek bayrak ve tek vatan” şiarının aynı anda öne çıkarılabilmesi stratejik açıdan hatalı gözükmese de AKP fikriyatı açısından bir çelişki arz etmez.

Bu bakımdan resmi metinlerde olmasa da söylemsel ve pratik düzeyde daha çok etnisite referanslı olarak içeriklendirilmiş “Türklüğe” dayalı Kemalist millet kurgusunun ve buradan türeyen seküler milliyetçiliğin Kürtlerin tanınması noktasında yaşadığı sancı ve kriz, AKP’nin dinsel-kültürel temelli milliyetçiliği için geçerli değildir. Öte yandan AKP’nin bu kendi özgül sağ pozisyonunu yansıtan millet ve milliyetçilik anlayışında etnisitenin din karşısında önemsizleşerek sadece folklorik bir renge indirgenmesi Kürtlüğün bir siyasi eylem kategorisi olarak benimsenmesini de gayrı-meşru ilan etmektedir. Yani “milletin” dinsel ve kültürel içeriğiyle yeniden tanımlanıp hegemonik hale getirildiği bir ortamda Kürtlük ulusal bir kategoriye ifade etmez. İşte bu durum AKP eliyle yürütülen Kürtleri folklorik bir öge olarak tanıma, onlara milletin içindeki renklerden biri olarak “hürmet” gösterme siyasetinin aynı zamanda onların bir “ulus” olarak reddini içeren yapısına işaret etmektedir. Böyle bir milliyetçilik anlayışı, buna eşlik eden tanıma/hürmet sadece Kürtlerin kültürel hak/özgürlük taleplerini sağ muhafazakâr proje içerisinde soğurmaya değil aynı zamanda “ulusallık” temelli Kürtlük tanımını reddetmeye ve bu tanıma dayalı bir siyaset üreten Kürt hareketinin altındaki siyaset zeminini kaydırmaya muktedir olması açısından da geniş kapsamlı bir hegemonya projesine denk düşer.

AKP’nin Kürt politikasının üçüncü ayağını teşkil eden tasfiye de AKP’nin tanıma siyasetinin bu parametreleri içerisinde anlam kazanmaktadır. Burada tasfiyeden kasıt bölgedeki Kürtler üzerinde AKP’nin hegemonya projesini sekteye uğratacak düzeyde siyasi güç sahibi Kürt hareketinin siyaseten ve ideolojik olarak etkisizleştirilmesi, bu hareketin güç kazandığı zeminin ortadan kaldırılmasıdır. Şüphesiz Kürt siyasi hareketinin özellikle askeri unsurlarının tasfiye edilmesi AKP’den önceki hükümetlerin de hedeflediği bir stratejiydi. Fakat AKP dönemindeki tasfiye sadece devletin askeri güçlerinin yürüttüğü zor kullanımına değil daha çok özellikle parti kanalıyla yürütülen siyasi-ideolojik mücadeleye odaklanmış gözükmektedir. PKK başta olmak üzere Kürt hareketinin diğer unsurlarının siyasi-ideolojik açıdan tasfiyesi AKP’nin ülke çapında tesis etmeye çalıştığı sağ hegemonya projesi

için hayati öneme sahiptir. Bölgede kitle desteğine sahip yegane iki siyasi güç olarak AKP ve bugün legal düzlemde BDP tarafından temsil edilen Kürt hareketi arasında amansız bir mücadelenin yürümesi siyasetin olağan akışına uygun gibi gözükabilir, ya da elinde ne zaman ve nasıl kullanacağı öngörülemez bir silahlı güç bulunduran PKK'nin zaten hegemonyasını ince dengeler üzerine kurmuş olan AKP'nin hedefinde olması da anlaşılır bir durum olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte AKP'nin BDP ile yürüttüğü mücadelenin bu durumu aşan ve BDP'nin siyasi kimliğini ilgilendiren en az bunlar kadar önemli başka bir boyutu da var ki bu boyut bize AKP döneminde ağırlığın neden ideolojik/siyasi mücadeleye doğru kaydığının açıklamasını verir: BDP ve bir bütün olarak Kürt hareketi AKP için sadece gerektiğinde kitleleri mobilize edecek bir güce sahip olduğu için değil aynı zamanda AKP'nin hegemonya projesinin ideolojik referanslarına zıt bir politik/ideolojik pozisyon üzerinden bölge halkına tesir edebildiği için de ciddi bir siyasi/ideolojik rakiptir. Denilebilir ki Kürt hareketinin ideolojik konumlanması AKP'nin Kürtleri hegemonya projesine dahil etmesinin önünde ciddi bir siyasi engel oluşturmaktadır. Bu durumu Kürt hareketinin ideolojik konumlanışını karakterize eden iki öge üzerinden açıklayabiliriz. Birincisi hareketin Kürtlüğü “ulusallık” içeren bir siyasi eylem kategorisi kurması ve ikincisi ise sol/seküler kimliği.

Kürt hareketi Kürtlüğü “ulusal” bir kimlik olarak tasarlayan bir siyasi yapılanma olarak haklar ve özgürlüklere yönelik taleplerini sadece tek tek bireyler düzeyinde değil bir ulus adına istemektedir. Bu anlayışa göre Kürt meselesi Kürtlere tanınan bireysel/kültürel haklar üzerinden değil bir bütün olarak Kürt halkının/ulusunun ülke içindeki statüsünün üzerinde uzlaşılmasıyla çözülebilir. Nitekim 2010 yılında kamuoyuna sunulan demokratik özerklik projesi bu meyanda hazırlanmış ve Kürt halkının “ulusal demokratik hakları” çerçevesini temel alan bir metindir. Böyle bir etnisiteye dayalı “ulusallık” tanımının AKP'nin dinsel-kültürel temelli bütünleşmiş/kaynaşmış millet kurgusu ile çelişmekte olduğu su götürmez. Nitekim AKP'nin Kürtlerin varlığını ve kimi kültürel haklarını tanımaya yönelik adımlar üzerinden bölge halkıyla kurmak istediği ideolojik bağın önünde Kürt hareketinin tasarladığı “etnisiteye” ve ulusallığa dayalı kimlik kurgusu önemli bir engel teşkil etmekte, partinin bölgedeki hegemonyasına ket vurmaktadır.

İkinci olarak ise bu konudaki çözümlenelerde pek de dikkate alınmayan Kürt hareketinin Marksist kökenli bir hareket olarak gittikçe azalan oranda da olsa hâlâ taşımaya devam ettiği sol ve seküler karakterine çubuk bükme gerekir. Destekçi tabanı içerisinde her ne kadar dindar/muhafazakâr halk kesimleri önemli bir ağırlığa sahip olsa da Kürt hareketinin bölge halkının önemli bir kesimine taşıdığı sol/seküler değerleri aktarabildiğini ve bunun da Kürtlerin bir bütün olarak AKP'nin sağ-muhafazakâr projeye dâhil olmasının önünde bir engel teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Bundan da önemlisi BDP çizgisinin ideolojik etkisi nedeniyle dinsel kimliğin halkın bütünü için bağlayıcılık taşınamaması “Kürtlerin” kendi kimlik tanımlarında ortak birincil öge olarak etnisiteyi öne çıkarmasına neden olmuş; bu da AKP'nin

dinsel-kültürel değerlere dayalı millet tanımının bölge halkı arasındaki etkisini sınırlandırmıştır.

Sonuç

AKP'nin Kürt politikasının ana hatlarını anlamak için öncelikle onun Türkiye sağının ideolojik haritasındaki konumunu ortaya sermek gerekir. AKP'nin Türkiye sağının üç ideolojik kaynağı olan milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslamcılığın özgül bir bileşiminin belirleyiciliği altında ortaya koyduğu toplum vizyonu ve hegemonya projesi Kürtleri dinsel-kültürel ortaklıklar temelinde tanımlanmış bir millet kurgusunun içerisine dâhil etmeyi öngörmektedir. Bu açıdan AKP'nin son dönemlerde öne çıkardığı Kürtlerin bir etnik grup olarak varlığını tanımaya yönelik anlayışla onun sağ ideolojik konumlanışı arasında bir çelişki değil uyum söz konusudur. Mantıksal kuruluşu ve söylemsel/sembolik içeriği İslamcılık ve muhafazakârlık tarafından belirlenen AKP tarzı milliyetçilik ile Kürtlerin bireysel hak ve özgürlüklerinin tanınması söyleminin aynı anda üretilmesini mümkün kılan şey AKP fikriyatında millet kategorisinin etnisiteleri aşan dinsel-kültürel birliğe ve ortak Osmanlı mazisine denk düşmesidir. Bu çerçevede AKP'nin tanıdığı "Kürtlük" siyaseten bir anlam taşımayan, millet içerisindeki folklorik bir öğenin varlığını kabul etmek anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında AKP'nin tanıma siyaseti, ona eşlik eden sağ ideolojik konumlanış ve bu konumlanıştan türeyen milliyetçilik ülke çapında tesis edilmeye çalışılan bir toplumsal hegemonya projesinin birbirleriyle uyumlu ve birbirini bütünüleyen görünümünü ifade eder.

Kaynakça

- Akdoğan Y. (2004) *AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi*, İstanbul: Alfa.
- Aktay, Y. (2004) "Sunuş", Aktay Y. (der), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*, İstanbul: İletişim.
- Atasoy Y. (2009), *Islam's Marriage with Neoliberalism: State Transformation in Turkey*, New York: Palgrave.
- Bayırbağ, M. (2008) "Merkez Çevre'den Piyasa-İslam Sentezine: İkinci Neoliberal Program ve AKP", *Doğudan*, 6.
- Bedirhanoğlu, P. (2009) "Türkiye'de Neoliberal Otoriter Devletin AKP'li Yüzü", Uzel İ. ve B. Duru (der), *AKP Kitabı*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Bora T. (1998) , *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık ve İslamcılık*, İstanbul: Birikim.
- Cizre Ü. ve J. Walker (2010), "Conceiving the New Turkey After Ergenekon", *The International Spectator*, 45(1): 89-98.
- Coşar, S. ve A. Özman (2004), "Centre-right Politics in Turkey after the November 22 General Election: Neoliberalism with a Muslim Face", *Contemporary Politics*, 10 (1): 57-74.
- Çakır, R. (1990) *Ayet ve Slogan: Türkiye'de İslami Oluşumlar*, İstanbul: Metis.
- Çınar, M. (2006) "Turkey's Transformation Under the AKP Rule", *Muslim World*, 96: 469-486.
- Çiğdem, A. (2009) *D'nin Halleri: Din, Darbe, Demokrasi*, İstanbul: İletişim.
- Demmers J, A. Fernandes ve B. Hogenboom. (2001) *Miraculous Metamorphosis: The Neoliberalisation of Latin American Populism*, New York: Palgrave.

- Doğan, A. E. (2010) "AKP'li Hegemonya Projesi ve Neoliberalizmin Yeniden Diriliği", *Praksis*, 23.
- Guibernau, M. (1996) *Nationalisms: The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century*, Cambridge: Polity Press.
- Hale, W. ve E. Özbudun (2010) *Islamism, Democracy and Liberalism in Turkey*, Londra: Routledge.
- Jenkins, G. (2008) *Political Islam in Turkey: Running West, Heading East?*, New York: Palgrave.
- Kahraman, H. B. (2007) *Türk Sağı ve AKP*, İstanbul: Agora.
- Kalaycıoğlu, E. (2007) "Politics of Conservatism in Turkey", *Turkish Studies*, 8(2): 233-252.
- Keyman, F. (2010) "Modernization, Globalization and Democratization in Turkey: The AKP Experience and Its Limits", *Constellations*, 17 (2): 312-327.
- Kökce, H. (2011) *Ak Parti ve Kürtler*, İstanbul: Okur Kitaplığı..
- Kurt, Ü. (2009) *AKP: Yeni Merkez Sağ mı?*, Ankara: Dipnot.
- Mert, N. (2007) *Merkez Sağın Kısa Tarihi*, İstanbul: Selis.
- Olson, R. (2009) *Blood, Beliefs and Ballots: The Management of Kurdish Nationalism in Turkey*, California: Mazda Publihers.
- Özkazanç, A. (2002) "3 Kasım Seçimi ve Sonuçlarına Dair", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57 (4): 207-215.
- Taşkın, Y. (2009) "Türkiye'de Sağcılık", Laçiner, Ö. (der.) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler*, İstanbul: İletişim.
- Tuğal, C. (2009) *Passive Revolution: Absorbing the Islamic Challenge to Capitalism*, Stanford: Stanford University Press.
- Uzgel, İ. (2009) "AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü", Uzgel İ., ve B. Duru (der.), *AKP Kitabı*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- White, J. (2007) *Türkiye'de İslamcı Kitle Seferberliği*, çev. Esen Türay, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Yavuz H. (2003) *Islamic Political Identity in Turkey*, Oxford-New York: Oxford University Press.
- Yıldırım, D. (2009) "AKP ve Neoliberal Popülizm", Uzgel İ., ve B. Duru (der.), *AKP Kitabı*, Ankara: Phoenix Yayınevi.